

ПРОГРАМА
боротьби з карантинними рослинами міста Запоріжжя
на 2016-2025 роки

1. Загальні положення

Програма боротьби з карантинними рослинами міста Запоріжжя (далі – Програма) розроблена у відповідності до Законів України «Про карантин рослин» від 30.06.1993 №3348-ХІІ, «Про благоустрій населених пунктів» від 06.09.2005 №2807-ІV, «Про захист рослин» від 14.10.1998 №180-ХІV, «Про охорону земель» від 19.06.2003 №962-ІV, наказів Мінрегіонбуду України від 10.04.2006 № 105 «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України», Мінагрополітики України від 27.01.2005 №40 «Про затвердження Інструкції з виявлення, локалізації та ліквідації вогнищ карантинних бур'янів», рішення Запорізької міської ради від 22.06.2011 № 41 «Про Правила благоустрою території міста Запоріжжя».

Необхідність розробки Програми викликана відсутністю комплексної системи боротьби з карантинними рослинами, насамперед амброзією полинолистою, яка набула значного поширення на території міста і негативно впливає на довкілля.

Програма спрямована на розв'язання проблеми поширення карантинних рослин, зокрема, амброзії полинолистої, залучення до цього суб'єктів господарювання, підприємств та установ усіх форм власності.

Під час розробки Програми використані матеріали та пропозиції департаментів, управлінь і комунальних підприємств Запорізької міської ради, органів виконавчої влади, наукових установ міста та громадських організацій.

2. Склад проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання
шляхом розроблення і виконання Програми

Карантинні рослини – це особливо шкідливі адвентивні види, яких немає на території країни або вони наявні обмежено і чисельність яких регулюється спеціальними заходами.

Обмежено-поширеними є амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia*), гірчак рожевий (повзучий) (*Acroptilon repens*), ценхрус якірцевий (малоквітковий) (*Cenchrus pauciflorus*), паслін колючий (*Solanum rostratum*), сорго алепське (гумай) (*Sorghum halepense*) та 15 видів повитиць (*Cuscuta* sp.sp.), з яких найвідомішими та поширенішими є повитиця польова (*Cuscuta campestris*) і Лемана (*C. Lehmanniana*).

У культурфїтоценозах Степу України та поза ними спостерігається 49 видів рослин-алергенів.

Найчастіше серед рослин – алергенів у фітоценозах міста трапляються амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia*), лутига татарська (*Atriplex tatarica*), чорношир нетреболистий (*Iva xanthiifolia*). Загальна маса амброзії полинолистої в структурі забур'яненості складає близько 60%. Кількість пилку в атмосферному повітрі м.Запоріжжя значно перевищує аналогічні показники в Європейських країнах.

Амброзія полинолиста як адвентивний вид, при відсутності стримуючих факторів (хвороб та шкідників) швидко розповсюджується, перемагаючи в конкуренції з місцевими видами завойовує нові території.

Причиною швидкого поширення амброзії полинолистої у місті є те, що цей вид має ряд біологічних особливостей, до яких належать:

висока насіннева продуктивність (80-100 тис. штук з однієї рослини);

насіння молочної та воскової стиглості здатне дозрівати і давати повноцінні сходи, зберігаючи життєздатність протягом 40 років, чим утворюється значний за обсягом запас насіння у ґрунті;

рослина має потужну кореневу систему, що проникає вглиб до 4 м;

рослині властива висока регенераційна здатність, після скошування амброзія полинолиста здатна давати від скошеного стебла нові паростки, які утворюють суцвіття і формують життєздатне насіння.

Розвиваючи велику надземну вегетативну масу, амброзія полинолиста здатна пригнічувати і витіснити культурні рослини.

При великому забур'яненні надмірно висушуються й виснажуються ґрунти. Дослідження показують, що на утворення однієї тонни сухої речовини, амброзія полинолиста виносить з ґрунту 15,5 кг азоту, 1,5 кг фосфору, а також близько 950 тонн води.

Амброзія полинолиста засмічує вулиці та подвір'я, узбіччя доріг, залізничні насипи, береги річок, пустирі, створює неестетичний, занедбаний вигляд територій парків, скверів та інших зелених зон міста.

Крім шкідливого впливу на культурні рослини, негативно впливає на здоров'я людини. Пилок рослин з роду амброзія є сильним алергеном і викликає алергічні захворювання (бронхіальна астма, алергічний риніт, atopічний дерматит, контактні дерматити). У фазі цвітіння амброзія полинолиста виділяє велику кількість сапоніну, що викликає алергію у багатьох людей. У пилку містяться особливі білки - антигени Є і К, які проникають через слизову оболонку верхніх дихальних шляхів людини. При попаданні пилкового зерна на слизову оболонку, білки надходять у кров і лімфу. В результаті розвивається нежить, сльозотеча, задишка, відчувається головний біль, підвищується температура, проявляються напади бронхіальної астми і втрачається працездатність. Амброзія полинолиста виділяє ефірні масла (камфора, борнеол, пенен, гераніол, терпін та ін.), що викликають головний біль.

Алергени містяться також в насінні і листі амброзії. Вони можуть викликати у людей дерматити.

При знаходженні в осередку поширення амброзії полинолистої, в тому числі при виконанні робіт із знищення карантинних рослин, необхідно

захистити відкриті ділянки шкіри, очі, верхні дихальні шляхи. Необхідно вдягати щільний одяг з довгими рукавами і штанинами, захисні рукавиці. Не зайвою буде і зволожена ватно-марлева пов'язка. Після роботи необхідно вмитися чистою водою, прополоскати рот, горло, ніс, ретельно вимити руки з милом, прийняти душ.

Захворюваність по окремим класам хвороб, виникнення яких обумовлено дією карантинних рослин по м.Запоріжжя на період 2011-2015 роки

Нозології	Захворюваність на 100 тис.населення														
	2011			2012			2013			2014			2015		
	Місто	Область	Україна	Місто	Область	Україна	Місто	Область	Україна	Місто	Область	Україна	Місто	Область	Україна
Алергічний риніт	121,4	142,1	129,1	127,0	164,1	145,4	122,3	113,1	116,1	153,1	125,8	114,6	131,7	127,4	
Бронхіальна астма	50,2	40,9	24,8	57,0	41,4	23,5	47,1	35,5	23,1	42,4	34,5	24,8	45,0	37,7	
Атопічний дерматит	47,0	84,3	84,6	52,4	93,6	93,6	53,3	52,1	31,0	45,0	47,3	27,5	48,0	86,7	
Контактні дерматити	1041,5	914,1	717,2	925,8	1016,8	797,1	907,0	782,3	664,7	883,2	762,8	561,9	855,9	829,5	

Залишаються високими показники захворюваності на алергологічну патологію серед населення міста, яка зумовлена у 70-80% шкідливим впливом пилку карантинних рослин, в тому числі амброзією полинолистою. Так, захворюваність на алергічний риніт за 5 років зростає, але була нижчою за обласні та всеукраїнські показники на протязі 2011-2012 років. З 2013 року показник захворюваності у порівнянні з обласними та всеукраїнськими показниками збільшився. Захворюваність на бронхіальну астму на протязі останніх 5 років у разі перевищувала показники по області та по Україні.

У відповідності до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 26.01.2018 р №157 «Про внесення змін до деяких наказів МОЗ України» скасовано статистичну форму «Талон реєстрації заключних (уточнених діагнозів)», на підставі якої формувався звіт по захворюваності. З 2019 року інформація про захворюваність населення міста відсутня.

Лікування алергії, спричиненої пилом амброзії, тривале і не завжди успішне.

Враховуючи біологічні особливості амброзії полинолистої та умови населеного пункту, для ефективної боротьби необхідно запровадити в

Запоріжжі комплексне застосування механічного, хімічного та фітоценотичного методів.

Механічний метод – систематичне (3-4 рази) скошування рослин амброзії (як можна нижче) з початку вегетації (квітень-травень) до цвітіння (кінець липня – початок серпня), можливо повторне низьке скошування перед формуванням насіння, виривання з корінням або прополювання.

Хімічний метод – застосування для обприскування рослин амброзії на засмічених ділянках безпечних засобів, які інгібують ріст та розвиток амброзії або гербіцидів відповідно до Переліку пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні.

Потенційна небезпека гербіцидів, їх накопичення та забруднення довкілля викликає необхідність пошуку нових безпечних для навколишнього середовища та здоров'я людини засобів боротьби з амброзією.

Треба зазначити, що застосування хімічних препаратів найбільш ефективно лише у фазі 2-4 справжніх листочків амброзії, в пізніших фазах розвитку амброзії збільшується резистентність рослини до хімічних препаратів, що, в свою чергу, призводить до збільшення об'єму їх використання.

Фітоценотичний метод – знищення рослин амброзії на засмічених ділянках шляхом переорювання ґрунту з подрібненням рослинних решток та наступним висівом на цих ділянках багаторічних злаково-бобових травосумішей або газонних трав чи розстиланням газонних рулонів.

Штучне створення заростей багаторічних трав сприяє пригніченню осередків амброзії. Добре себе зарекомендувало застосування суміші багаторічних злакових трав з бобовими, які розростаючись на другий-третій рік, практично повністю витісняють амброзію з території. У зв'язку з тим, що багаторічні трави повільно ростуть в перший період вегетації, найбільш ефективним є поєднання попередньої обробки ґрунту для знищення вегетуючої амброзії з наступним посівом багаторічних трав і травосумішей в оброблений ґрунт.

Підбір трав для посіву проводиться з урахуванням умов зони вирощування і умов міста.

Для м.Запоріжжя – степової, посушливої зони найбільш ефективні чисті посіви наступних видів: конюшина біла (повзуча) (*Trifolium repens*), конюшина сунічна (*Trifolium ambiguum*), спориш звичайний (гірчак звичайний) (*Polygonum aviculare*).

Гарні результати дає висів травосумішей наступних видів рослин: мітлиця тонка (*Agrostis capillaris*), райграс пасовищний (*Lolium perenne*), костриця червона (*Festuca rubra*), костриця овеча (*Festuca ovina*), тонконіг лучний (*Poa pratensis*), еспарцет виколистий (посівний) (*Onobrychis viciifolia*), еспарцет піщаний (*Onobrychis arenaria*), келерія гребінчаста (*Koeleria cristata*), тимофіївка степова (*Phleum phleoides*) та інші.

Ліквідувати повністю амброзію полинолисту майже неможливо, тому метою боротьби з амброзією полинолистою має бути зменшення її поширення, яке найменше завдає шкоди здоров'ю людей. При вжитті заходів боротьби слід

прагнути досягнення мінімальної кількості рослин на території (5 рослин на 100 метрів квадратних) та/або повної ліквідації.

Через те, що на заражених територіях у ґрунті є велика кількість насіння, на тих територіях, де почали знищення амброзії полинолистої, потрібно проводити повторне знищення в наступних роках. В наступні роки потрібно організувати регулярні спостереження за цими територіями з метою знищення виявлених рослин.

Для ефективної боротьби з карантинними рослинами необхідно не тільки комплексне застосування механічного, хімічного і фітоценотичного методів, а й підвищення відповідальності за неналежне утримання земельних ділянок їх власників та орендарів, прилеглої території – суб'єктів господарювання. Очищення власних земельних ділянок та прилеглих територій сприяє зменшенню площі розповсюдження карантинних рослин і зниження їх негативного впливу на довкілля.

3. Мета Програми

Мета Програми – проведення комплексу заходів по виявленню, локалізації та ліквідації вогнищ амброзії у м.Запоріжжя;

приведення в належний фітосанітарний та естетичний стан території міста;

зменшення кількості випадків захворювання на алергію серед населення.

4. Основні завдання Програми

Забезпечення виконання та проведення заходів проти карантинних рослин підприємствами, установами, організаціями та закладами незалежно від форми власності.

Виконання комунальними підприємствами міста заходів щодо локалізації та ліквідації карантинних рослин в місцях їх розповсюдження із комплексним застосуванням механічного, хімічного та фітоценотичного методів.

Оснащення комунальних підприємств міста необхідною кількістю спецтехніки та обладнання для забезпечення ефективної боротьби з карантинними рослинами.

Привернення уваги населення та громадськості міста до проблеми, пов'язаної із зараженням земель карантинними рослинами.

Ознайомлення з карантинними рослинами та методами боротьби з ними у навчальних закладах міста.

5. Перелік заходів Програми

Перелік заходів Програми наведений у додатку.

6. Фінансове забезпечення Програми

Обсяг фінансування на придбання спецтехніки, обладнання та засобів щорічно визначається та враховується в програмі департаменту інфраструктури

та благоустрою міської ради відповідно по кожному комунальному підприємству.

7. Організаційне забезпечення Програми

Організаційне забезпечення реалізації Програми і контроль за виконанням передбачених Програмою заходів здійснює департамент інфраструктури та благоустрою Запорізької міської ради.

Для реалізації Програми департамент інфраструктури та благоустрою Запорізької міської ради щорічно надає на розгляд сесії міської ради перелік заходів на наступний рік.

З метою координації діяльності виконавців Програми, розпорядженням міського голови створюється робоча група. Громадськість міста Запоріжжя сприяє виявленню нових вогнищ амброзії полинолистої шляхом повідомлення на службу 15-80, письмовими зверненнями на міську раду та районні адміністрації.

Інформацію про стан виконання Програми департамент інфраструктури та благоустрою Запорізької міської ради надає постійним комісіям міської ради з питань життєзабезпечення міста та з питань екології.

Результативність реалізації Програми й оцінювання ефективності виконання її заходів визначаються на основі наступних індикаторів:

загальна площа розповсюдження карантинних рослин по районах міста, га;

площа оброблення карантинних рослин механічним методом по районах міста, з них на ділянках, де амброзія полинолиста знищувалась цим методом минулий рік, га;

площа оброблення карантинних рослин хімічним методом по районах міста, з них на ділянках, де амброзія полинолиста знищувалась цим методом минулий рік, га;

площа оброблення карантинних рослин фітоценотичним методом по районах міста, з них на ділянках, де амброзія полинолиста знищувалась цим методом минулий рік, га;

відсоток площ, де застосовано методи боротьби до загальної площі розповсюдження карантинних рослин по районах міста;

кількість хворих на алергічні захворювання, які звернулися до лікаря, осіб.

8. Очікувані результати виконання Програми

Реалізація Програми дасть можливість:

зменшити площі зараження карантинними рослинами, в тому числі амброзією полинолистою;

покращити фітосанітарний та естетичний стан території;

зменшити кількість випадків захворювання на алергію серед населення.